

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Пап В.В.

У статті представлено теоретико-методичні основи формування та реалізації структурних процесів в регіоні, реалізації механізму управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні, обґрунтовано необхідність переходу до цілеспрямованого державного регулювання структури регіональної економіки, яке викликане такими передумовами, як створення механізму акумулювання інвестиційних ресурсів для багатьох галузей економіки, визначено головні напрями структурної політики економіки регіону та їх місце у формуванні та практичній реалізації стратегічних планів.

Ключові слова: структура, регіон, конкурентоспроможність, структурні зміни, стратегія, соціально-економічний розвиток, диспропорції.

ВСТУП

Динаміка економічного розвитку регіонів протягом останніх років визначалася станом та тенденціями макроекономічних процесів у країні,

зокрема тривалим періодом економічного спаду, труднощами ринкових трансформаційних процесів, кардинальною зміною відносин власності, трансформаціями системи державного управління.

В умовах ринкової системи господарювання

збільшення темпів економічного росту, як спосіб досягнення основного регіонального інтересу, багато в чому залежить від залучення інвестиційних ресурсів у регіональний сектор економіки. При обмеженості грошових ресурсів регіону не у всі сфери господарської діяльності можуть одночасно надходити інвестиції. Звідси виникає необхідність у визначенні пріоритетних, першочергових відтворювальних процесів у регіоні, тобто тих, від яких може бути отримана більш швидка віддача і максимальний прибуток, необхідний для подальшого реінвестування.

У контексті вищесказаного впливають загальні тенденції розвитку і назрілі проблеми, що вимагають вирішення, з погляду регіону як єдиного економічного механізму на мезорівні. На даний час необхідна зміна парадигми - від співробітництва заради виживання до взаємодії в інтересах розвитку. Зрозуміло, що багато чого залежить, по-перше, від того, наскільки центральний і регіональний рівні влади усвідомлюють, що крім вертикалі влади необхідна могутня горизонталь управління, і, по-друге, чи зможуть регіони в рамках подібної горизонталі виробити самостійну стратегію інтеграційного співробітництва в рамках «влада-бізнес-наука».

У наукових дослідженнях всебічно розглядаються актуальні питання удосконалення структури економіки регіону, децентралізації влади, розширення повноважень регіонів у сучасних умовах.

Зокрема, формування структури економіки регіонів через розвиток нових високотехнологічних видів діяльності розглядає Волинець В.В. [1]. Воротін В.С. вбачає соціально-економічний розвиток регіону через вдосконалення механізму державного управління та посилення інституційної складової регіональної економіки [2]. Оптимальна структура регіональної економіки, на думку Панухник О.В., можлива лише при ефективному та раціональному використанні власних ресурсів регіону [3]. Предборський В.А. розглядає формування ефективної структури економіки регіону шляхом направлення зусиль з боку органів державної влади на детінізацію економіки та запровадження дієвих заходів стимулювання пріоритетних видів економічної діяльності для окремого регіону [4].

Проте, у зв'язку з динамічністю розвитку регіональної економіки значне коло питань потребує додаткового вивчення.

Тому метою цієї статті є розробка теоретико-методичних засад регулювання економічних структурних процесів з урахуванням їх особливостей у ринковій економіці для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Для досягнення означеної мети були поставлені і розв'язувались такі основні завдання:

- поглиблення і обґрунтування теоретико-методичних підходів щодо регулювання структурних процесів в економіці регіонів;
- визначення проблем формування ефективної структури економіки в регіоні;
- оцінка структури економіки регіонів України;
- формування пріоритетних напрямів структурних процесів в економіці регіонів.

У статті використано системний, балансовий, порівняльний, графічний, системно-структурний методи. Зокрема, системний, балансовий та порівняльний методи застосовувалися при вивченні закономірностей, тенденцій і особливостей розвитку регіональних та міжрегіональних відносин; графічний та системно-структурний – при обґрунтуванні структурних процесів в економіці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Негативні тенденції, що відзначалися в розвитку регіональної структури української економіки під час переходу до ринкової системи, були зумовлені цілою низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Серед них чільне місце посідають проблеми, пов'язані з нерозвиненістю інституційного середовища ринкової економіки та слабкістю інститутів громадянського суспільства.

Відсутність ефективної структурної політики в регіонах стала прямим наслідком незбалансованості та неефективності наявної в Україні системи державної влади, яка виявилася нездатною визначити перспективи та забезпечити реалізацію економічних реформ в інтересах усього суспільства. Вкрай несприятливо впливають на здійснення прогресивних структурних перетворень існуючий дисбаланс повноважень між гілками влади, переважання корпоративних та особистих інтересів над загальнодержавними, відсутність цілісної системи стратегічного планування.

У структурному відношенні процес економічного розвитку обумовлюється наявністю і якістю факторів виробництва та економічною політикою, яка формується та реалізується під впливом зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, в якому функціонує економіка країни та регіонів.

Величезні диспропорції в економічній і соціальній структурах українського суспільства створюються гіпертрофованим обсягом монополізованих секторів економіки, питома вага яких у ВВП України нині сягає 40%.

Розвиток малого та середнього підприємництва в регіонах характеризується значним поширенням тіньової діяльності, відсутністю системних передумов для позитивного впливу цього сектора на прогресивні структурні зрушення. Перехід до ринкової системи в регіонах України супроводжувався значними спонтанними зрушеннями в галузевій структурі економіки. Найвизначніше вони проявилися в зниженні частки галузей, що виробляють товари та зростанні частки галузей, що надають послуги. Хоча загалом цей процес перерозподілу секторів виробництва товарів та послуг на користь останніх відповідає світовим тенденціям і має позитивну спрямованість.

Величезні викривлення в інституційних засадах економічного розвитку та структурі доходів основних секторів стали сприятливим середовищем для посилення негативних тенденцій у розвитку галузевої структури регіональної економіки. Особливу стурбованість викликає поглиблення деформацій у структурі промисловості, прискорений розвиток її низькотехнологічних (за винятком машинобудування) галузей із застосуванням переважно старих технологій шляхом підвищення рівня використання наявних потужностей.

Для України промисловість є найважливішою структурною ланкою економіки. Темпи росту, рівень розвитку і структура промисловості – важливі показники не тільки кількісної, але і якісної характеристики економіки та життєвого рівня населення. На сьогоднішній день основу промисловості становить металургійний комплекс (25,0% промислового виробництва України), найважливішими видами продукції якого є труби, сталь, чавун, прокат.

Специфічність технології реалізації регіональної політики, яка потребує чіткої вертикальної та горизонтальної координації владних структур,

відбувалася за умов перманентної політичної та інституційної криз, зумовила неоднозначність процесів у цій сфері в Україні протягом останніх років.

Зокрема, обсяги промислового виробництва у січні – грудні 2010 року зросли порівняно з відповідним періодом 2009 року на 11 відсотків. Протягом II – IV кварталів 2010 року у галузі спостерігалася позитивна динаміка виробництва продукції проти попереднього кварталу – приріст продукції становив відповідно 6,2, 3,9 та 7,7 відсотка. Зростання випуску продукції спостерігалось майже за всіма основними видами промислової діяльності.

Зниження сільськогосподарського виробництва мало місце у 9 регіонах, в тому числі найбільше у Чернігівській (на 13,1 відсотка), Харківській (на 12,9) та Сумській (на 8,3) областях, приріст – у 16 регіонах, в тому числі найбільше у Одеській (на 8,7), Черкаській (на 5) та Чернівецькій (на 3,4 відсотка) областях [5].

Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах, за розрахунками, становив 184,9 млрд. гривень(див. рис. 1).

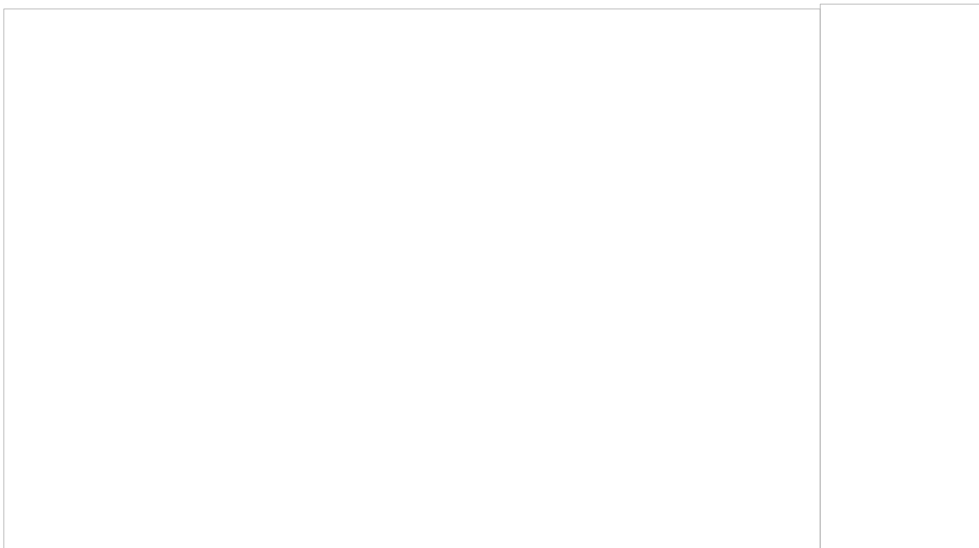
Рис. 1 Розвиток сільського господарства в регіонах України за 2009-2010 рр. [5]

У січні – грудні 2010 року підприємствами країни виконано будівельних робіт на суму 43,2 млрд. гривень, що становить 94,6 відсотка обсягів будівництва відповідного періоду попереднього року.

Знизили обсяги будівництва підприємства 21 регіону країни, серед них найбільше – будівельники

Чернівецької (на 40,4 відсотка) та Закарпатської (на 40,2 відсотка) областей.

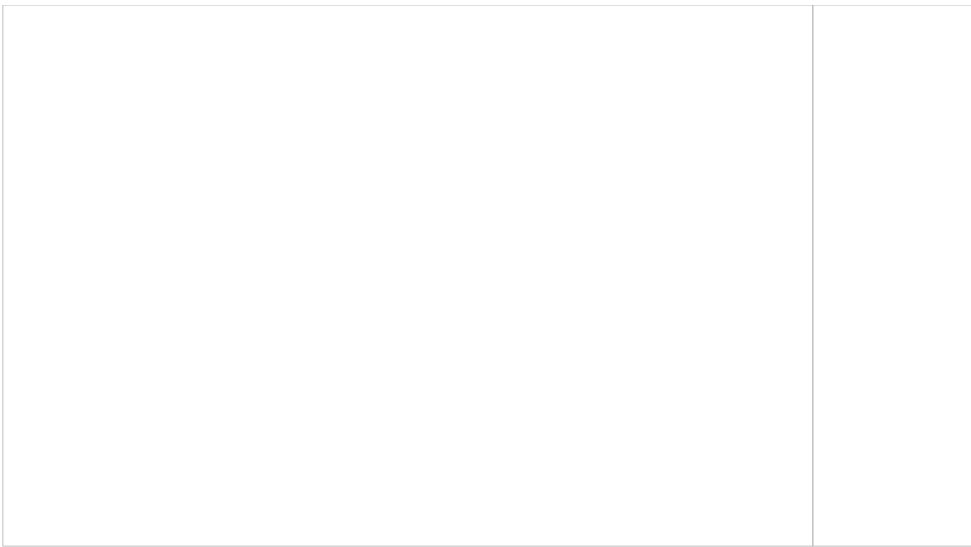
Разом із тим, підприємства 6 регіонів збільшили обсяги будівництва порівняно з січнем – груднем 2009 року, найбільше – Миколаївської (на 30,7 відсотка), Донецької (на 21,3) та Полтавської на 18,4 відсотка) областей (див. рис. 2).

Рис. 2 Розвиток будівельної галузі в регіонах України за 2009-2010 рр. [5]

Підприємствами 4 регіонів країни (Донецької, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Києва) виконано 49,1 відсотка загального обсягу будівництва, зокрема 23,2 відсотка – будівельниками столиці.

Оборот роздрібною торгівлю зріс у всіх регіонах, в тому числі найбільше зростання мало місце у Луганській (на 10,7 відсотка) та Кіровоградській (на 9,7) областях, найменше – у Тернопільській (на 4), Сумській (на 4,9), Херсонській, та Миколаївській (на 5,2 відсотка) областях (див. рис. 3).

Рис. 3 Розвиток торгівлі в регіонах України за 2009-2010 рр.[5]

Зростання обсягів роздрібного товарообороту підприємств спостерігалось у всіх регіонах, в тому числі найбільше зростання мало місце у м. Севастополі (на 16,4 відсотка), Луганській (на 12,8) та Донецькій (на 11,6) областях, найменше – у Тернопільській (на 2,1), Львівській (на 2,7) та

Хмельницькій (на 2,8 відсотка) областях [5].

Отже, ресурси, пов'язані з інноваційною та інституційною складовими економічного зростання, були задіяні недостатньо, що й зумовило подальшу диференціацію соціально-економічних показників розвитку регіонів.

Досить показовим на зазначеному тлі є поступове зменшення рівня регіональної асиметрії за показником середньомісячної заробітної плати, попри зростання диференціації щодо виробленого ВРП. Це є проявом загальної тенденції до послаблення взаємозв'язку між рівнем заробітної плати та продуктивністю праці й цілком корелює також з послабленням регіональних диспропорцій у обсягах безробіття.

Негативні наслідки диференціації у складі національної економіки регіонів-лідерів промислового розвитку, які одночасно виконували й функцію валютних донорів країни, далися взнаки з настанням світової фінансової кризи у другому півріччі 2008 р. Зміна кон'юнктури на світових ринках (падіння попиту та цін на товари сировинної групи та напівфабрикати, насамперед на продукцію металургійного та хімічного виробництва) зумовила й стрімке падіння обсягів виробництва та погіршення соціально-економічних показників насамперед у промислових регіонах, які традиційно мали статус «лідерів» регіонального розвитку: Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській областях тощо.

Стрімке падіння обсягів виробництва у східних регіонах, висока питома вага монофункціональних міст (районів), відсутність потенційних можливостей та досвіду розвитку альтернативних видів економічної діяльності (орієнтованих на потреби внутрішнього ринку), відсутність традицій «заробітчанства» – сприяють «консервації» кризової ситуації в цих регіонах та загострюють низку загальнонаціональних проблем (поповнення державного, місцевого бюджетів, виплати працівникам бюджетної сфери та соціальні виплати тощо).

ВИСНОВКИ

Отже, у структурному відношенні процес економічного розвитку обумовлюється наявністю і якістю факторів виробництва та економічною політикою, яка формується та реалізується під впливом зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, в якому функціонує економіка країни та регіонів.

Об'єктивний аналіз розвитку продуктивних сил регіону з урахуванням приуроченості господарських об'єктів до тих або інших джерел сировини, палива і енергії, місць концентрації і споживання готової продукції свідчить, що їх територіальна організація часто здійснювалася довільно, тобто без дотримання принципів та закономірностей розміщення виробництва. У результаті їх ігнорування не реалізована закономірність зближення рівнів соціально-економічного розвитку адміністративних областей (регіонів) України, яка пов'язана з процесами територіального поділу праці, міжрегіональною і регіональною інтеграцією.

Оцінюючи розвиток продуктивних сил у регіоні за критеріями країн з розвинутою ринковою економікою та відповідно до принципів їх розміщення, слід відмітити, що окремі з них не відповідають зазначеним вище закономірностям. Ці розбіжності слід усувати в планах і прогнозах соціально-економічного розвитку регіонів.

Структурна перебудова економіки регіонів має на меті створення високоефективної соціально зорієнтованої економіки, яка сприятиме науково-технічному прогресу і забезпечить високу якість життя населення, активну мотивацію до трудової та підприємницької діяльності.

З метою формування стратегічних напрямків соціально-економічного розвитку регіонів в подальшому потребують наукового дослідження стан та тенденції галузей економіки регіонів України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинець В.В. Шляхи удосконалення галузевої структури економіки України / В.В. Волинець // Економіка і держава. – 2006. - №8. – с. 32-34.
2. Воротін В.С. Нова якість регіональної економіки як об'єкт державного управління в Україні / В.С. Воротін // Стратегічні пріоритети. – 2007. - №1(2). – с. 150 – 158.
3. Панухник О.В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України / О.В. Панухник // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С.152-157.
4. Предборський В.А. Трансформаційні протиріччя у регіональному вимірі як тініуючі фактори розвитку / В.А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. - № 10 (65). – с. 136 -139.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.